

Nr 8.

Ankom till riksdagens kansli den 25 april 1922 kl. 2 e. m.

Första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 8 i anledning av väckta motioner i andra kammaren, nr 155 och 156, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående återförande till kronan av rekognitionshemman och till bergshanteringens understöd anslagna skogar m. m.

I en inom andra kammaren väckt motion, nr 155, har herr *Herou* m. fl. *Motionerna.* hemställt, »dels att riksdagen måtte med stöd av redan kända fakta i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förberedande åtgärder i syfte att till kronans fullständiga förfogande återbörda rekognitionsskogar och under bruk skatteköpta hemman, som med nyttjanderätt för produktionsändamål, särskilt bruksdrift, överlåtits åt enskilda men under tidernas lopp medels processer och på ohållbara bevis vilande domstolsutslag lagts under enskilda ägare med faktisk äganderätt, dels att Kungl. Maj:t måtte i samband med socialiseringsnämndens undersökningar och i enlighet med de socialistiska arbetarpartiernas principiella krav vidtaga förberedande åtgärder för överförande i samhällets besittning av naturrikedomar, såsom malmgruvor, malmtillgångar, vattenfall och skogar». I en ävenledes inom andra kammaren väckt till syftet likartad motion, nr 156, har herr *Vennerström* med hänvisning till frågans behandling vid 1920 och 1921 års riksdagar hemställt, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning snarast möjligt, huruvida åtgärder böra vidtagas för att till kronan återföra rekognitionshemman och till bergshanteringens understöd anslagna skogar, samt om framläggande för riksdagen av de förslag, vartill utredningen kan föranleda».

I fråga om motiveringarna av dessa yrkanden får utskottet hänvisa till motionerna.

Andra
kammarens
utskott.

Andra kammarens fjärde tillfälliga utskott anförde i anledning av motionerna följande:

Den av sistnämnde motionär gjorda hänvisning till förevarande ärendes behandling vid 1920 och 1921 års riksdagar innebär en erinran därom, att andra kammaren för sin del vid två olika tillfällen redan uttalat sig för en utredning i det angivna syftet. Vid 1920 års riksdag blev emellertid utredningsyrkandet, som då tillstyrktes av andra lagutskottet, till vilket ärendet hänvisats, avslaget av första kammaren med 52 röster mot 44. Frågans behandling vid 1921 års riksdag gav samma negativa resultat, i det att första kammaren på förslag av sitt andra tillfälliga utskott beslöt att icke biträda andra kammarens av dess fjärde tillfälliga utskott förordade beslut om avlåtande till Kungl. Maj:t av en skrivelse, innefattande den anhållan, som återfinnes i herr Vennerströms här ovan återgivna hemställan.

Då andra kammaren således så nyligen som åren 1920 och 1921 funnit det önskligt, att en utredning rörande denna mycket omfattande och synnerligast i vissa delar av vårt land livligt uppmärksammade fråga komme till stånd, kunde det måhända från utskottets sida vara tillräckligt att i största korthet erinra därom, att under den tid, som förflutit sedan nyssnämnda beslut fattades, ingenting inträffat, som rimligen kan motivera ett frånträdande av den ståndpunkt, kammaren genom de båda ifrågavarande besluten intagit. Det synes emellertid utskottet angeläget att, med hänvisning till de under ärendets förutvarande behandling till riksdagen ingivna handlingar, något närmare erinra om de sakförhållanden, som ligga till grund för det upprepade framläggandet inför riksdagen av förevarande spörsmål, sakförhållanden, som av andra kammaren ansetts utgöra tillräckligt bärande skäl för en anhållan hos Kungl. Maj:t om föranstaltande av utredning.

Att i detta sammanhang förebringa en mera utförlig historik av rekognitionsskogarnas ställning under olika tidsperioder och de åtgärder, som med avseende å dessa skogar vidtagits från statsmakternas sida, torde knappast vara behövt. Utskottet anser sig därför härutiinnan kunna inskränka sitt yttrande till några kortare erinringar, ägnade att i viss mån belysa den ståndpunkt statsmakterna intagit med avseende å det i förevarande motioner omnämnda villkoret, att skogarna i fråga skulle nyttjas för den bruks- och bergsdrift, till vars understödjande och förkovran de blivit av kronan upplåtna.

Under påpekande av, hurusom en mängd kronans hemman blivit till understöd för bruk eller fabrik sålda till skatte åt vederbörande bruks- eller fabriksägare med förbehåll, att hemmanen ej finge skiljas från det bruk eller den fabrik, till vars förmån försäljningen skett, samt att, därest bruket

eller fabriken nedlagts, kronan ansetts på grund av »föråldrade författningar» kunna återtaga sålunda försålda hemman, yrkade vid 1886 års riksdag herr C. A. Bäckström i en inom första kammaren väckt motion, att »därest utfärdat skattebrev innehölle, att skatteupplåtelsen skett till understöd för bruk eller fabrik och att hemmanet ej finge därifrån skiljas, sådant hädanefter icke skulle medföra behörighet för kronan att yrka rubbning av ägares och inteckningshavares rätt». Riksdagen ansåg sig emellertid ej kunna biträda denna motionärens hemställan, på skäl som utvecklades i det av statsutskottet med anledning av motionen avgivna utlåtandet. Häri anförde utskottet bland annat, att vid försäljningar till bruken av rekognitionshemman har syftet varit enahanda som med den ursprungliga upplåtelsen av de allmänningar, varav hemmanen bildats, eller bergshanteringens understödjande och uppmuntran. Räntan av rekognitionshemmanen har — fortsatte utskottet — trätt i stället för den förra arrende- eller rekognitionsavgiften, och även uti dessa hemmans räntor har jämlikt kungl. kungörelsen den 5 juni 1885 en nedsättning med 30 procent från och med innevarande år ägt rum. Skulle nu — — — kunna avstås från rätten att föra talan om rekognitions-hemmanens återvinnande i händelse de skiljas från bruk, till vars understöd de blivit anslagna eller i händelse sådana bruk nedläggas, så komme — framhölls vidare i det nyssnämnda utskottsutlåtandet — staten för avståendet till enskilda av en mängd värdefulla jordegendomar icke att åtnjuta någon annan ersättning än de ännu kvarstående 70 procenten av räntan å rekognitionsskogshemmanen. »På grund av dessa förhållanden äger, enligt utskottets åsikt, staten fullt fog att fortfarande fasthålla grundsatsen, att ifrågavarande hemman skola vara oskiljaktigt förenade med det verk, till vars understöd de blivit skattesålda.»

Detta vid 1886 års riksdag avgivna utlåtande står, som man finner, i god samklang med de föreskrifter rörande nyttjanderätten av ifrågavarande skogar, som avgivits

dels 5 april 1739, då Kungl. Maj:t förklarade, »att med alla sådana skogars nyttjande ej något missbruk till avsalu av bruks- och manufaktur-ägarna må förövas, utan de allenast till brukets eller manufaktoriets enskilda underhållande och förnödenhet användas;

dels 4 februari 1811, då i den till grund för skatteköpen liggande k. kungörelsen utsäges, att, då hemman voro inrättade av den för bruken till deras upprätthållande såsom nödig ansedd mark och skog, i skatteköpsbrevet skulle intagas det förbehåll, att de »alltid skola bliva oskiljaktiga från de bruk, varunder de lyda»;

dels ock 16 maj 1835, då Kungl. Maj:t förklarade sig »icke funnit skäligt i allmänhet medgiva den utsträckning (som begärts) av dispositionsrätten över rekognitionsskogarna, att bruks- och bergverksidkarna måge använda dessa skogar vid vilketdera av deras bruk och bergverk, som de själva finna lämpligast».

Av ovan anförda exempel torde tydligt framgå, att statsmakternas mening med upplåtelsen och skatteförsäljningen av rekognitionsskogarna varit att bereda bruken ett i forna tider välbehövt understöd, men att skogen skulle återfalla till kronan, om vederbörande bruk nedlades. Detta villkor har emellertid till följd av olika omständigheter blivit satt ur kraft, och från många håll hava allvarliga klagomål anförts däröver, att icke kronans rätt blivit vederbörligen bevakad. Till en del torde det sålunda påtalade förhållandet kunna förklaras därav, att den uppsikt som skulle å kronans vägnar utövas icke varit tillräckligt effektiv. Denna bristande kontroll väckte ofta bland allmänheten stora bekymmer, och inte minst kraftigt kommo dessa till uttryck vid 1895 års riksdag, då hr *Hedin* i andra kammaren framställde en interpellation rörande ifrågavarande angelägenhet. I motiveringen till denna interpellation erinrades om vissa förhållanden, som ansågos ådaga-lägga, att den lagstadgade kontrollen över vården och förvaltningen av statens till bergshanteringens understöd anslagna skogar icke vore tillräckligt verksam. Interpellationen fick till följd, att vissa nya bestämmelser utarbetades till förhindrande av påtalade missförhållanden. Den från statens synpunkt ökade säkerhet som härigenom vanns har sedermera blivit på ett effektivt sätt kompletterad genom 1919 års urtima riksdags beslut att provisoriskt upphäva 1811 års skatteköpsförordning.

Såsom av motionerna framgår taga emellertid motionärerna sikte jämväl på frågan, huruvida och på vad sätt ett återförande till kronan må kunna ske av de *skatteköpta* hemman, vilkas innehavare icke uppfylla de vid upplåtelsen fastställda ovan antydda villkoren. Detta yrkande är, kan man säga, det väsentliga i de förevarande motionerna.

Vid efterforskandet av orsakerna till det av motionärerna sålunda påtalade förhållandet, att sagda villkor vid skatteköpen icke lett till allmän efterföljd, måste man ägna sin uppmärksamhet åt, förutom nyssnämnda brist i uppsiktsförfarandet, jämväl den omständigheten, att domstolarna icke funnit de vid upplåtelsen fogade förbehållen äga laga kraft jämlikt jordabalken eller annan lag. Bekant torde sålunda vara, att Högsta domstolen den 8 juni 1897 genom ett flertal domar ogillade å kronans vägnar förd återvinningstalan, väckt mot åtskilliga innehavare av rekognitionsskogshem-

man. Till belysning i viss mån av sakens juridiska sida, sådan den avtecknade sig vid dessa domstolsbeslut, må i detta sammanhang erinras om innebörden av den motivering Högsta domstolen förebragte i det mål, som gällde Stjärnfors bruks rekognitionsskog. Domstolen anförde därvid bl. a., att det i berörda köpebrev intagna villkor, »att hemmanen oskiljaktigt skulle vara förenade med Stjärnfors bruk, så mycket mindre kunde föranleda till skattemannarättens förverkande, därest hemman skildes från berörda bruk, som enligt 1 kap. 2 § jordabalken, sådant detta lagrum lydde genom K. F. den 1 juni 1810, *dylikt i köpehandlingen intaget förbehåll vore utan verkan*». Genom beslut nästföljande år beslöt därför riksdagen, att den sålunda genom domstolsbeslut underkända bestämmelsen, att hemmanen alltid skulle vara oskiljaktiga från de bruk, varunder de lydde, skulle upphöra att gälla.

Av det hittills anförda torde framgå, att upplåtelsen av rekognitionsskogar och medgivandet att skatteköpa dylika, skett mot uttryckligt angivet villkor, att skogarna skulle nyttjas för visst i överlåtelsehandlingen angivet ändamål, men att de rättsanspråk, som kronan på grund härav kunnat resa, visat sig icke juridiskt hållbara, då kronan sedermera gjort sina rättsanspråk gällande. Under sådana förhållanden, är det givet, att mången frågar sig, vad en utredning angående återförvärv till kronan av ifrågavarande egendom skulle kunna äga för betydelse. Kammarkollegium, som anmodades avgiva yttrande över hr Erikssons i Grängesberg vid 1920 års riksdag i ämnet väckta motion, gav för sin del följande svar på denna fråga: »Då — — — å ena sidan den tanke, som ligger till grund för motionen, ytterst bottnar i den i för sig enligt kollegii mening icke oriktiga föreställningen att genom 1897 års domar den materiella rätten blivit lidande till förmån för den formella, och denna föreställning uppenbarligen delas av stora befolkningsgrupper inom landet, men, å andra sidan, de svårigheter som äro förenade med ett realiserande av motionärens tanke icke synas vara klart insedda, har kollegium för sin del icke något att erinra mot en utredning, dock icke såsom motionären avser allenast angående sättet för rekognitionshemmanens återförande till kronans fria disposition, utan i första hand för utrönande av möjligheten och lämpligheten av en sådan åtgärd. — Även om en sådan utredning skulle giva ett i huvudsak negativt resultat, har i alla fall därmed vunnits, att denna under de senare årens riksdagar ständigt återkommande fråga finge en så fullständig belysning, att den kunde på ett säkrare sätt än hittills av allmänheten bedömas och därmed tilläventyrs bli avförd från diskussion.»

Det synes utskottet som om även de, vilka i sak intaga en annan stånd-

punkt än motionärerna i förevarande fråga och därtill dela kammarkollegii uppfattning rörande det reella värdet av den begärda utredningen, skulle kunna medgiva, att en utredning vore befogad åtminstone ur den synpunkten, att full klarhet borde åstadkommas i alla på frågan inverkan förhållanden. Eller med andra ord, att man borde erkänna riktigheten av ej blott de från kollegii sida anförda premisserna utan även de slutsatser, till vilka kollegium i sitt yttrande kommit. Och då, såsom ovan erinrats, andra kammaren vid tvenne föregående tillfällen givit sin anslutning till det av kollegium förordade utredningskravet, kan icke utskottet finna något bärande skäl för att nu tillstyrka ett frånträdande av denna ståndpunkt. Kravet på en förutsättningslös utredning, vilken givetvis icke kan eller får innebära, att statsmakterna skulle umgås med planer att kränka någon medborgares rätt — utskottet tillåter sig härvid hänvisa till kammarkollegii i ovan citerade yttrande gjorda erinran angående våra civillagars karaktär — torde sålunda kunna omfattas av en och var, hur vitt skilda de principiella uppfattningarna i själva sakfrågan än må vara. Utredningsyrkandet tager ju, som vid flera tillfällen erinrats, sikte på önskvärdheten av att få till fullo klarlagt ett spörsmål, som särskilt i vissa delar av landet intager en mycket framskjuten plats bland befolkningens politiska intressen. Såsom ett förklarande exempel på varför så är fallet må här erinras om de i hr *Erikssons* i Grängesberg motion vid 1920 års riksdag intagna uppgifter rörande omfattningen av beviljade skatteköp inom endast tre kommuner i Kopparbergs län, nämligen Grangärde, Ludvika och Sävsnäs socknar. Inom dessa hava följande rekognitionsskogar försålts mot angivna köpeskillingar: År 1884 till Enkulle hyttelag $\frac{35}{64}$ mantal för kronor 40.03, år 1845 till Sörviks och Brunnsviks hytteägare $\frac{17}{48}$ mantal för kronor 31.94, Norhyttans ägare $\frac{7}{16}$ mantal kronor 32.04, Västansjö hyttas ägare $\frac{25}{32}$ mantal kronor 57.22, år 1852 till Rävåla hyttelag $\frac{15}{64}$ mantal kronor 78.16, Abeckshyttas ägare $\frac{29}{48}$ mantal kronor 40.34, Persbo hyttelag $\frac{17}{64}$ mantal kronor 80.29, Marnäs hyttelag, Knutsbo skog om $\frac{5}{64}$ mantal kronor 5.46, Gonäs hyttelag $\frac{63}{128}$ mantal kronor 35.61, Sunnansjö hyttelag $\frac{15}{32}$ mantal kronor 83.76, år 1848 till Saxhytte hyttelag $\frac{37}{64}$ mantal kronor 40.22, år 1854 till Bärnsbo hyttelag 1 mantal kronor 60.48, år 1855 till Klenshytte hyttelag $\frac{5}{8}$ mantal kronor 45.30, Hellsjö hyttelag $\frac{7}{16}$ mantal kronor 41.71, år 1857 till Björnhytte masugns ägare 10 skogshemman om tillsammans $\frac{5^{10}}{16}$ mantal kronor 411.80, år 1858 till Prästhytte masugnsägare $\frac{57}{64}$ mantal kronor 65.20, år 1863 till Ludvika bruksägare 10 skogshemman om tillsammans $\frac{61}{4}$ mantal kronor 463.78, och sista försäljningen år 1878 till Fredriksbergs och Gra-

vendals bruk 23 mantal kronor 1,314.³¹. Den sammanlagda köpeskillingen för de försålda 46 mantalen blir sålunda endast *kronor* 2,996.¹¹.

Efter anförandet av dessa exempel finner sig utskottet böra erinra därom, att utskottet från sina ovan angivna utgångspunkter ingalunda avsett att genom de sålunda lämnade sakuppgifterna giva någon antydning om, i vilken omfattning eller på vad sätt statsmakterna möjligen skulle kunna återupprätta eller vidmakthålla den materiella rätt, som enligt kammarkollegii uppfattning blivit lidande till förmån för den formella rätten. Enligt utskottets mening bör nämligen hela detta problem objektivt och förutsättningslöst prövas vid den utredning, som utskottet finner av olika skäl synnerligen påkallad, en utredning, som givetvis måste komma att röna påverkan av den ordning, som redan inträtt med avseende å den formella regleringen av hithörande äganderättsförhållanden.

Slutligen synes det utskottet även angeläget framhålla, att det ovan påpekade, sedan långt tillbaka märkbara intresset för en utredning av de i motionerna berörda förhållanden torde i närvarande tid, då kravet på ökad förståelse för jordbruksnäringens utveckling och förkovran gör sig allt starkare gällande, vara ännu mera utbrett än någonsin tillföre. Förevarande spörsmål berör ju nämligen i viss mån den mycket livligt diskuterade frågan, huru man i de trakter, där huvudparten av de i motionerna åsyftade skogarna äro belägna, skall kunna åstadkomma nya självständiga jordbruk och skydda redan befintliga. Även denna synpunkt torde således vara värd att i detta sammanhang beakta.

Med anledning därav att motion nr 155 av herr *Herou* m. fl. innefattar, förutom ovan berörda spörsmål, jämväl en hemställan att Kungl. Maj:t måtte i samband med socialiseringsnämndens undersökningar vidtaga förberedande åtgärder för överförande i samhällets besittning av naturrikedomar, såsom malmgruvor, malmtillgångar, vattenfall och skogar, vill utskottet erinra därom, att det uppdrag, som lämnats ifrågavarande nämnd, innesluter en från just de av motionärerna angivna utgångspunkter så omfattande ekonomisk utredning, att det icke kan föreligga någon anledning för riksdagen att i detta sammanhang upptaga till prövning en viss del av det program, som ligger till grund för det av Kungl. Maj:t sålunda igångsatta utredningsarbetet.

Med stöd av det sålunda anförda får utskottet hemställa:

1) att andra kammaren med anledning av herr *Vennerströms* motion nr 156 och första delen av herr *Herous* m. fl. motion nr 155 måtte för sin del besluta

att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning snarast möjligt,

huruvida åtgärder böra vidtagas för att till kronan återföra rekognitions-hemman och till bergshanteringens understöd anslagna skogar, samt om framläggande för riksdagen av de förslag, vartill utredningen kan föranleda;

2) att yrkandet i andra punkten av hr Herous m. fl. motion nr 155 icke må till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

*Andra kam-
marens beslut.*

Andra kammaren beslöt för sin del bifalla sitt tillfälliga utskotts hemställen.

Detta beslut har delgivits första kammaren, som hänvisat ärendet till sitt andra tillfälliga utskott.

Utskottet.

Frågan om utredning angående rekognitionsskogarnas återförande till kronan har, såsom känt är, förut varit föremål för riksdagens prövning, senast vid 1921 års riksdag. Första kammarens majoritet har därvid ej funnit en dylik utredning önskvärd eller nödvändig. Då utskottet nu har att avgiva utlåtande i frågan med anledning av här föreliggande motioner och därav föranledda beslut i andra kammaren, har utskottet icke funnit anledning frångå den ståndpunkt, som fått sitt uttryck i första kammarens vid föregående riksdagar fattade beslut. De synpunkter, som därvid varit bestämmande för utskottet, hava huvudsakligen varit följande.

Genom de kända 1897 års domar i högsta domstolen har kronans återvinningstalan i fråga om vissa rekognitionshemman ogillats. Nu har som skäl för en utredning om rekognitionsskogarnas återförande till kronan anförts, bland annat, att dessa domar till förmån för den formella rätten trätt den materiella rätten för när och att, då det vore viktigare för rätts-säkerheten, att den materiella rätten segrade, en revision i förevarande fall borde ske. Utskottet har icke samma principiella ståndpunkt i denna fråga. Det måste, enligt utskottets uppfattning, vara alldeles nödvändigt för rätts-ordningen, att tvister och tvivelsmål, om vem som har rätt i ett visst fall, skola kunna för all framtid avföras genom ett beslut eller en dom. Rätts-säkerheten skulle helt visst bliva oerhört lidande därpå, att lagakraftvunna domar skulle kunna rivas upp efter ett antal år och frågan om redan till-erkänd äganderätt ånyo tagas under omprövning. Härigenom skulle uppstå en allmän osäkerhet, som i hög grad komme att verka förryckande och nedbrytande.

Vidare framhålles, att vad riksdagen här skulle besluta, vore icke ett omedelbart återförande till kronan af rekognitionshemmanen utan endast en utredning snarast möjligt, huruvida åtgärder borde vidtagas för detta ändamål. Som stöd för en utredning anføres, att kungl. kammarkollegium icke haft något att erinra mot en förutsättningslös utredning samt att utredningen

skulle stilla den oro, som denna fråga orsakar, särskilt i de landsdelar, där dessa hemman äro belägna. Det synes emellertid som om kammarkollegium ansett, att en utredning skulle giva negativt resultat och i så fall torde lämpligheten av en utredning, förenad säkerligen med avsevärda kostnader för statsverket, starkt kunna ifrågasättas. Och fränsett denna för statsverket viktiga ekonomiska synpunkt, skulle, även om påtalade oro genom en utredning försvunne, en annan oro uppstå, nämligen hos alla dem, som direkt beröras av utredningen. Även under ekonomiskt lugnare tider än de nuvarande skulle nämligen en dylik utredning, som direkt anginge äganderätten till vissa värden och vars konsekvenser man icke kunde överskåda, även om den gäve negativt resultat, så snart den beslutats och så länge den påginge, verka upprörande och förryckande på det ekonomiska livet. Och särskilt skulle den under nu rådande svårartade ekonomiska depression i hög grad öka oron och osäkerheten samt i sin mån försvåra det ekonomiska återuppbyggandet.

Skulle slutligen utredningen leda till någon positiv åtgärd i motionernas syfte, skulle detta innebära ett återförande tvångsvis till kronans fria disposition av rekognitionshemmanen. Genom en sådan åtgärd skulle redan förvärvade privata rättigheter då omedelbart annulleras. Detta innebär emellertid ett frångående av den, så vitt känt, i alla kulturländer i lagstiftningen uppehållna grundsatsen, att civillag icke bör givas tillbakaverkande kraft. Härtill kommer, att genom förordning den 22 december 1898 Kungl. Maj:t i överensstämmelse med samma års riksdags beslut förordnat, att vad i särskilda författningar funnes i fråga om skatteköp av s. k. rekognitions-hemman föreskrivet därom, att hemmanen alltid skulle vara oskiljaktiga från de bruk, varunder de lydde, skulle upphöra att gälla. Ett återförande till kronans fria disposition av ifrågavarande hemman skulle därför otvivelaktigt komma att i mycket stor omfattning kännbart träffa i god tro varande ägare av sådana hemman eller innehavare av inteckningar och obligationer, för vilka hemmanen utgjorde säkerhet.

Med stöd av vad sålunda anförts får utskottet hemställa.

att första kammaren icke måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Stockholm den 24 april 1922.

På utskottets vägnar:

N. J. F. ALMKVIST.

Närvarande vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet: herrar Almkvist, Rooth, Julin, Enhörning, Franzén, Bondeson*, Andersson, P., i Arbrå.*

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Almkvist, Julin* och *Franzén*, vilka ansett, att utskottet bort tillstyrka första kammaren att biträda andra kammarens beslut.